

УДК:
316.75:001.1
Примљено:
11. маја 2009.
Прихваћено:
18. јуна 2009.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXI) VIII, vol=20
Бр. 2 / 2009.
стр. 167-178.

Зоран Милошевић*
Институт за политичке студије, Београд

НАУКА И ИДЕОЛОГИЈА¹⁾

*«Наука је остала извор идеологије
и у наше време.»*

Александар Зиновјев

*«Прогрес – што се показало на многим
историјским примерима, увек је
вођен идеологијом»*

Стивен А. Голдман

Сажетак

Према мишљењу аутора ниједна од постојећих идеологија, па ни нека потенцијално нова, не може се формулисати без ослоњања на знање. Наиме, наука испуњава три главне социјалне улоге: наступа као плуралистичка, динамично развијајући систем научних знања; функционише као специфичан вид стваралачке делатности, усмерених на стварање нових идеја, уопштавање нових знања и покушава да објективно опише и искаже окружујући свет што проверава у пракси; развија се као укупност друштвених односа, те повезује истраживаче и њихова научна достигнућа.

Кључне речи: Наука, идеологија, политика, Србија, модернизација

* Виши научни сарадник ИПС у Београду.

1) Рад је настао у оквиру научног пројекта «Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији» (149057Д), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

О идеологији се много писало и пише.²⁾ Позиције са којих се говори о овом важном проблему су веома противуречне. Док је једни хвале други је куде и траже њено укидање. Нема јединствене дефиниције идеологије. На Западу, у научној литератури, она се идентификује са појмом «социјално-политичка доктрина», а на Истоку, тј. у Русији најраспрострањенија дефиниција идеологије је она која каже да је то «систем социјалних идеја, оцена, потреба конкретне класе, социјалне групе који имају важну улогу у функционисању политичког система».³⁾

Данас када се сагледа стварност видимо да је, прво, на Западу, а потом и диљем света победила идеологија. Заправо, данашњи Запад је, између осталог, применио и реални живот ставове творца појма «идеологија» Дестита д Трасија (Destutt de Tracy 1754-1836).⁴⁾ Наиме, споменути аутор објавио је четвортомну студију *Елементи идеологије* (1901-1815) у којој је изнео став да је идеологија наука која прочишћава доктрине тако што их тестира искуством, при чему оне теорије, доктрине и слично које искуство не потврди – одбацује. Тако се формирају концепције и идеје које служе као практична правила у васпитању, праву и политици. Ставови Трасија прихватили су његови савременици и истомишљеници, Пјер Кабанис и Константин Вољније. У идеологији су видели посебну науку, која објашњава узроке и законе формирања идеја и представља основу неких наука, пре свега политичких, моралних и педагошких.⁵⁾

Према Деститу д Трасију, идеологија треба да по узору на технику (којој је успело да укроти природне законе) помогне у увође-

2) Види, између осталог: Зоран Милошевић, *Актуелност национализма данас, Српска слободарска мисао*, бр. 3, Београд, 2006, стр. 265-277. Зоран Милошевић, *Особенности русског национализма*, у: *Феномен грађанског сознания в российском обществе конца XIX – начала XX вв. Деятельность братьев Верещагиных, Материалы всероссийской научной конференции*, Череповец, 2008, стр. 14-29.

3) *Политологический словарь*, под ред. В. Ф. Холипова, Москва, 1995, стр. 58.

4) Види: Альфред С. Майхрович, *Идеология*, Издательство «Право и экономика», Минск, 2001, стр. 14.

5) Исто, стр. 14-15.

њу инжењеринга душа и социјалног инжењеринга.⁶⁾ На крају, Де-стит д Траси, закључује да је идеологија могуће наука о идејама.⁷⁾

Слично размишља и Александар Зиновјев, с тим што овај аутор стаје на становиште тзв. «чисте науке».⁸⁾ Наука и идеологија, према Зиновјеву, разликују се по циљевима, по методу и по практичној примени. Међутим, оно што је важно Зиновјев идеологију везује за западњаштво, тј. тврди да је идеологија не само настала на Западу, већ је постала и њен иманентни део.⁹⁾ Наука је почела да промовише и одређене идеологије тек када се институционализовала. То се догодило у Западној Европи, пре свега у Енглеској, у периоду стварања капитализма током XVIII века.¹⁰⁾

«Идеологија западњаштва се зачала и формирала као тежња да се изгради научно схватање свега онога што је улазило у круг интелектуалних интереса људи, као противтежа религиозном учењу о свему овоме, то јест о космосу, природи, друштву, човеку, мишљењу, сазнању. Наука је остала извор идеологије и у наше време. И остаће до тада, док наука не исцрпи саму себе и док постоји западњаштво.»¹¹⁾ Зиновјев, такође, наводи занимљив (класичан?) пример западне идеологије: «Године 1992. група економиста је по задатку ОУН-а установила да земље са високим животним ниво-

6) О проблему социјалног инжењеринга и инжењеринга душа, на конкретним примерима, писали смо у више монографија и зборника. Видети: Зоран Милошевић, *Од Малоруса до Украјинаца*, Прилог проучавању промене културног и националног идентитета Малоруса, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2008.; *Унија. Политика Римокатоличке цркве према православним Словенима*, (Ур) Институт за политичке студије, Београд, 2005.; Зоран Милошевић, *Бошњачко поништавање Срба*, Завод за уџбенике и наставна средства Српско Сарајево, Српско Сарајево, 2004. Зоран Милошевић, *Ко је Ханс Иван Мерц – Новоблаженик Римске цркве*, Бели анђео, Шабац, 2003.; Рим не мирује, о старим и новим покупајима Римокатоличке цркве да потчини православне, зборник радова. Приредили М. Васиљевић / З. Милошевић, Бели анђео, Шабац, 2003.

7) Igor Lukšić in Jernej Pikalo, *Uvod v zgodovino političnih idej*, Založba Sophia, Ljubljana, 2007, str. 163-164.

8) По правилу, научна рационалност потиче од методологије чији је заступник одређен научник, док научна објективност потиче од друштвених структура заједница научника. Истовремено, има научника, попут Стивена Ј. Голдмана (књига «Наука, технологија и друштвени напредак»), који сматрају да је отцепљење научних група од друштвеног императива допринело установљењу тзв. «чисте науке», која захтева независност њених обавеза од прохтева друштва, и води политику «истраживања ради истраживања». Види: Tehnologija kao ideologija (23. 7. 2008), http://www.danas.rs/dodaci/com_medi/tehnologija_kao_ideologija.29.html?news:id=97549

9) Александар Зиновјев, *Запад – феномен западњаштва*, Наш дом, Београд, 2002, стр. 212.

10) Е. М. Бабосов, *Основы идеологии современного государства*, 2-е издание, дополненное, Амалфея, Минск, 2004, стр. 112.

11) Александар Зиновјев, *Запад – феномен западњаштва*, стр. 212.

ом имају виши индекс политичких слобода, него земље са нижим животним нивоом. Ово 'откриће' не вреди ни пет пара. Али ови 'проналазачи' су отишли и даље: они су извели закључак да је узрок сиромаштва – политички систем сиромашних земаља. Да би превладале сиромаштво, ове земље би требало да преуреде своје социјално-политичко уређење по западним обрасцима. Закључак је изведен с нарушавањем правила логике и методологије наука. Његова идеолошка оријентација је очевидна – ови 'научници' су имали задану директиву и под њу су подвели своје тобоже научно истраживање.»¹²⁾

Занимљиво је и размишљање Рачкова који пише да «Идеологија иступа као снага оних социјалних група које немају власт и односе се опозиционо према поретку и њиховој идеологији».¹³⁾ Рачков, такође, тврди да наука и идеологија нису сличне, али да је наука понекад и идеологија. У том смислу он сматра да је идеологија потребна друштву, посебно оним у транзицији. «Нова идеологија постаје неопходна нашем друштву. Она је у обавези да оживи, подигне ниво политичке културе и политичке ефикасности. Неопходно је да државна политика у области економије, културе, образовања, предавања, уџбеничких издања, ТВ-а буде научно, теоријски утемељена како би особености, тенденције и развој у целој држави имао форму друштвеног покрета, а то значи и већинског прихватања».¹⁴⁾

ПОТРЕБА ФОРМУЛИСАЊА НАЦИОНАЛНЕ ИДЕОЛОГИЈЕ

Ово питање, питање идеологије, за српску државу је од изузетне важности. Тим пре што је владајућа идеологија безусловно и безпоговорно придруживање Европској унији (као и све оно што из тога произилази), показала сву своју наказност, односно погубност за српски народ. Отуда проистиче и потреба преиспитивања сада важеће идеологије, односно потреба формирања нове државне идеологије у Србији. У чему је вредност државне идеологије?

12) Исто, стр. 213-214.

13) П. А. Рачков, И смрти и бессмертти идеологији, *Вестник Московског универзитета*, Серия 7, No 2, Москва, 1999, стр. 33.

14) Исто.

Прво, она даје становништву представе о циљевима друштва и државе, о смислу државе. За становништво то значи и одговор на питање ко смо ми? Куда идемо?, итд.

Друго, државна идеологија нужно је повезана са легалном влашћу. Идеје тако добијају повећану подршку становништва пошто су легитимне, јер иза њих стоји власт. Идеологија је у овом смислу моћно интегративно средство, без које се држава распада (као што је то данас случај са Србијом).

Треће, идеологија није потребна само држави, већ и становништву. Идеологија није просто систем идеја. Она је поглед на свет, друштво и човека, државу, систем који се определио за одређене вредности (ово је добро – ово је лоше) и врсту понашања. Одсуство идеологије доводи до дезоријентације и не дозвољава појединцу и заједници да се оријентише у друштву и свету.¹⁵⁾

То се најбоље види, данас, код српског народа. У оквиру «евро-идеологије» (српски народ) је доживео да се методом инжењеринга душа и социјалним инжењерингом отуђи већи део народа у Црној Гори, а да се преосталим Србима укине право на језик, писмо и образовање и потпуно су маргинализовани, а сада се то ради у Војводини (о Космету да и не говоримо). О Хрватској не треба много говорити. Не само што Запад одобрава протеривање Срба из Хрватске, већ одобрава и невраћање имовине (свето право у Европској унији и САД). Затим, стално сужавање права Републике Српске у Босни и Херцеговини и прозивање тамошњег народа да је «геноцидан», затим стална инсистирања да се претопе у «Босанце» или «Бошњаке» даје низ тешких закључака, а пре свега да непостојање јасне националне идеологије, која је чврсто укорењена у тле, историју и искуство народа, које интегрише наука, чине да се појединац и друштво, дезоријентисани, не могу одупрети не само културалном већ и економском паду.

Анализа стања које произилази из владајуће идеологије наводи нас да се сложимо са налазима Игора Ивановића који је у НИИ-у ово стање описао као «меку окупацију Србије». «На унутрашњем, психолошком плану, она се огледа у инфериорном односу према свему што долази са Запада, што за последицу има да је Европска унија постала нови апсолут. Све је подложно сумњи сем нужности што бржег уласка у ову европску фамилију». «На спољашњем,

15) В. А. Рыбаков, К вопросу о роли идеологии в современном государстве, *Вестник Омского университета*, Вып. 1, Омск, 1998, стр. 91-93.

јавном плану, 'мека окупација' се огледа у медијској атмосфери у којој се перфидно гурају на маргину све идентитетске теме, а форсирају банални појединци који намећу баналне расправе да би обликвали баналне вредности. У исто време, такви садржаји, за које је најочигледнији пример 'Велики брат', добијају епитет 'урбани' да би се тако унапред заштитили од опасности да буду проглашени кичом.»¹⁶⁾

Слично размишљају и неке опозиционе политичке партије, Демократска странка Србије, на пример. У свом манифесту «Начела националне политике за будућност Србије», пише: «Да би Србија превладала тешка времена, сачувала националну супстанцу и обезбедила будућност, политика очувања српске државности мора да има апсолутно првенство. У XX веку српски народ је имао успоне и падове, али није имао јасан правац националне политике. Одустајање од самосталне српске државе у XX веку и прихватање идеологија које си имале предност над српском државном идејом пратиле су огромне људске жртве српског народа и велика материјална разарања. Судбина српског народа у XXI веку зависиће од способности да се одреде основна начела националне политике и успостави национално јединство за њено остварење. Јасно одређена начела националне политике морају да буду одговори на изазове XXI века и покретачка снага стабилног развоја Србије.»¹⁷⁾ Иако, дакле, овај Манифест ДСС-а има смисла, јер отвара важна питања, он не даје одговор како види улогу науке у остварењу прокламованих циљева. Због тога се овај документ може оценити као политичка демагогија, односно као непотпун, недовољно промишљен документ.

Видимо, дакле, да постоје идеје о потреби преосмишљавања националне идеологије, иако то чине појединци и политичке партије, нема одговора како наука може допринети формулисању (националне) идеологије за XXI век.

ЗНАЊЕ И ИДЕОЛОГИЈА

Однос идеологије и науке представља посебан проблем. Идеологија се рађа и учвршћује користећи резултате науке, али их користи на свој начин, следећи своје циљеве. Због тога је важно нагласити да и идеологија и наука заузимају специфично место у

16) Игор Ивановић, Мека окупација и конзервативни устанак, *НИИ*, 08. јануар 2009.

17) Алфред С. Мајхрович, *Идеологија*, стр. 20.

духовном животу, да представљају различите форме друштвеног сазнања, при чему, свака испуњава своје функције у животну социјалног организма.¹⁸⁾

Према нашем мишљењу ни једна од постојећих идеологија, па ни нека потенцијално нова, не може се формулисати без ослоња на знање. Наиме, наука испуњава три главне социјалне улоге:

1. наступа као плуралистичка, динамично развијајући систем научних знања;
2. функционише као специфичан вид стваралачке делатности, усмерених на стварање нових идеја, уопштавање нових знања и покушава да објективно опише и искаже окружујући свет што проверава у пракси;
3. развија се као укупност друштвених односа, те повезује истраживаче и њихова научна достигнућа.¹⁹⁾

Велики број важних научних проблема решавају тимови истраживача, између осталог и из сфере социјално-хуманистичких наука. У том смислу друштвене науке истражују социјално оријентисану тржишну економију, формирање грађанског друштва, стварање унитарне, демократске и социјалне државе. Даље, истражују се социјални, политички, социо-културни процеси у савременој Србији, Европи и шире, са посебним освртом на укључивање Србије у Европску унију и друге глобализацијске процесе и модернизацију савременог света.

Важан аспект има и изучавање основних особености и тенденција функционисања културе српског народа, њеног значаја за социјални и духовни развој људи. Међутим, један од важнијих задатака српске друштвене науке представља активно укључивање у структуру идеологије српске државе најважнијих научних достигнућа, обogaћеним нашим виђењем идеала, вредности, убеђења, друштвених потреба и интереса.²⁰⁾

18) Е. М. Бабосов, *Основы идеологии современного государства*, стр. 109.

19) Иако би ово требало да буде обавеза и науке и државе, у српској пракси властодршци најчешће корачају, на жалост, у свет политике без освртања на реч и достигнућа науке. Многе грешке су могле бити избегнуте да се послушала реч научника, али данас у Србији, стиче се утисак, наука је сама себи циљ.

20) На жалост, према досадашњим сазнањима социологија је најмање допринела формирању националне идеологије и погледа на свет. Насупрот, она је, осим у часним изузетима, у служби антисрпских центара моћи. То се види и по томе што већина социолога (бојимо се, «помодно») заступа тзв. «либералну саморефлексију», па у складу са тим, и студентима предају либералну идеологију као науку. Види: Зоран Милошевич, *Социология религии в Сербии: между наукой и политикой*, *Вестник Череповецкого государственного университета*, No 1, Череповец, Руска Федерација, 2006, стр. 35-41.

У систему социјално-хуманистичких знања посебно интегративну и идеолошку улогу испуњава философија. То је условљено њеном специфичношћу. Филозофија представља уопштenu форму друштвеног сазнања. На основу овакве интегративности философија генерише нове погледе на свет, представља квинтесенцију овог или оног погледа на свет, а одређени тип погледа на свет налази се у основи сваке идеологије.

У комплексу социјално-хуманистичких наука важно место припада социологији. Социологија је наука која проучава особности, развој, законитост формирања и узајамног утицаја различитих социјалних система... Социологија у Србији²¹⁾ је (делимично) изучавала прелазак из аграрног у индустријско и постиндустријско друштво, стварање грађанског друштва и стварање правне државе. Уколико би се она национално усмерила могла би да пружи значајан допринос развоју ваљане (националне) идеологије Србије²²⁾:

- систематизација карактеристика и законитости успостављања постиндустријског друштва, основне етапе преласка Србије у ово друштво, предвиђања тенденција развоја социјалних процеса у брзо мењајућим условима овог периода;
- изучавање глобализације и европских интеграција и њихов утицај на развој српског друштва;
- социјални услови, фактори и механизми преласка српског друштва на иновациони тип развоја;²³⁾
- динамика развоја социјалних структура и критеријуми стратификације српског друштва, особности њене примене у живот различитих социјалних слојева друштва, укључно са бављењем особеностима функционисања предузећа, менаџера, радника, интелектуалаца и политичке елите, као и смањење сиромаштва;
- смерови и механизми стварања ефикасне правне државе и њено усаглашавање са демократизацијом политичког система и стварања грађанског друштва;
- социодинамика националне културе у контексту глобалних социо-културних процеса, те стварање на тој основи структурно-динамичких и идентификационих образаца формулисања животних стратегија и понашања личности и социјалних група;

21) Колико су српски социолози отуђени од културе из које су потекли најбоље показује то што се већина монографија и часописа социолога штампа латиничним писмом.

22) Види: Зоран Милошевић: Реформа науке у Русији, *Војно дело*, бр. 3, Београд, 2005.

23) А. И. Соловьев, *Политология*, Аспент Пресс, Москва, 2005, стр. 5.

- утицај нових информационо-комуникационих технологија на карактер социјалних утицаја, образаца живота, мишљења и понашања људи, на њихове идеолошке и политичке позиције.

Важну улогу у савременом систему научног знања игра политикологија – интегрална наука која проучава политичке процесе и односе, начине борбе за формирање, одржавање и увећање политичке моћи, затим устројство и функционисање политичког система и режима, а такође и узајамне односе између друштва и државе, државе и грађана. У процесу развоја политикологије неопходно је на задовољавајући начин, пре свега, решити следеће задатке:

- дати систематизацију знања о политици као друштвеној појави, схватање суштине политичких процеса, појаве и односе између различитих социјалних класа, политичким покретима и партијама, између државе, друштва и грађана;
- остварљивост теоријских анализа политичких процеса, појава и односа у Републици Србији у сагласности са историјским искуством народа, његовим стремљењима ка националном уједињењу, повратку одузетих територија и јачању националне независности (ослобођењу од «меке окупације»), са његовим најважнијим интересима, потребама, вредносним оријентацијама, политичким претпоставкама и идеолошким оријентацијама;
- разрада теоријске концепције и структурно-функционалног обрасца формирања ефикасне државе у органској повезаности са институцијама (државне) власти;
- проналажење оптималних механизма узајамног утицаја законодавне, извршне и судске власти, а такође и органа државне власти и локалне самоуправе;
- стално обогаћивање теоријско-методолошке основе и инструмената политиколошког истраживања путем примене и разраде новијих метода, те праћење сопствене и у ближем окружењу праксе...

У процесу решавања описаних проблема и задатака може и треба да се достигне суштинско обогаћење социјално-филозофских и политичких знања, што даје могућност обнове садржаја формирајуће и формиране идеологије у Србији.

У свим овим истраживањима основним оријентир представља човек и његова слобода и права, те високи нови животног стандарда, али и национална држава и култура.

Међутим, како сугерише Рачков, нова српска идеологија била би, сигурно је, у прво време, опозициона према идеју «западњаштва», што би изазвало симпатије на Истоку, код несврстаних земаља, слободољубивих људи, покрета и партија широм света, али и антипатије на Западу. Наравно, то би захтевало и темељан рад на придобијању подршке и на Западу, а ту би, опет, од велике помоћи била наука и научници, који би имали задатак да нову српску идеологију у рационалним појмовима и научним методама омиле и у овом делу света, или барем учине прихватљивом, као некада.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабосов, Е. М.: *Основы идеологии современного государства*, 2-е издание, дополненное, Амалфея, Минск, 2004.
- Зиновјев, Александар: *Запад – феномен западњаштва*, Наш дом, Београд, 2002.
- Ивановић, Игор: Мека окупација и конзервативни устанак, *НИН*, 08. јануар 2009.
- Lukšič, Igor / Pikalo, Jernej: *Uvod v zgodovino političnih idej*, Založba Sophia, Ljubljana, 2007.
- Майхрович, С. Альфред: *Идеология*, Издательство «Право и экономика», Минск, 2001.
- Милошевић, Зоран: Реформа науке у Русији, *Војно дело*, бр. 3, Београд, 2005.
- Милошевич, Зоран: Социологија религије у Србији: между науком и политиком, *Вестник Череповецкого государственного университета*, № 1, Череповец, Руска Федерација, 2006.
- Милошевић, Зоран: Актуелност национализма данас, *Српска слободарска мисао*, бр. 3, Београд, 2006.
- Милошевић, Зоран: *Од Малоруса до Украјинаца*, Прилог проучавању промене културног и националног идентитета Малоруса, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2008.
- Милошевич, Зоран: Особенности русского национализма, у: *Феномен гражданского сознания в российском обществе конца XIX – начала XX вв. Деятельность братьев Верещагиных*, Материалы всероссийской научной конференции, Череповец, 2008.
- Милошевич, Зоран: Русские и сербы, Экономическое сотрудничество русских и сербов и разрушение святосаввского культурного образа, *Новая книга России*, № 11, Москва, 2008.
- *Начела националне политике за будућност Србије (20. јануар 2009.)*, <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/nacela-nacionalne-politike-za-buducnost-Srbije/sta>

- *Политологический словарь*, под ред. В. Ф. Холипова, Москва, 1995.
- Рачков, П. А.: И смерти и бессмертия идеологии, *Вестник Московского университета*, Серия 7, № 2, Москва, 1999.
- Рыбаков, В. А.: К вопросу о роли идеологии в современном государстве, *Вестник Омского университета*, Вып. 1, Омск, 1998.
- Соловьев, А. И.: *Политология*, Аспент Пресс, Москва, 2005.
- Tehnologija kao ideologija (23. 7. 2008), http://www.danas.rs/dodaci/com_medi/tehnologija_kao_ideologija.29.html?news:id=97549

Zoran Milosevic

SCIENCE AND IDEOLOGY

Summary

Author believes that none of existing ideologies, even some potentially new couldn't exist without reliance on knowledge. Science fullfils three basic social roles: advents as pluracistic, developing dinamic system of scientific knowledges; functions as specific form of creative activity, directed on new ideas generation, new knowledges generalization objectively seeking for explanation of surrounding world; develops as social relations totality, interlating researchers and their scientific achievements.

Key Words: Science, Ideology, Politics, Serbia, Modernization